

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора, завідувачки кафедри іншомовної освіти та міжкультурної
комунікації Хмельницького національного університету
БІДЮК НАТАЛІ МИХАЙЛІВНИ про дисертаційне дослідження
**ПОП ОЛЕНИ ЮРІЇВНИ «ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ПІДЛІТКІВ У
СЕРЕДНІХ ШКОЛАХ КАНАДИ»**, представленого на здобуття ступеня
здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена загостренням глобальних екологічних проблем: екологічна криза; втручання людини в природу й споживацьке ставлення до її ресурсів; охорона навколишнього середовища; організація раціонального використання природних ресурсів і створення умов для їх відтворення тощо. Одним із шляхів подолання загрози екологічної кризи визначено активізацію наукової та освітянської спільноти щодо розбудови та розвитку екологічної освіти. Розв'язання проблеми екологізації освіти потребує глибоких знань законів природи й шляхів розумного природокористування ресурсів, підвищення рівня екологічної культури, грамотності і утвердження моральних цінностей у процесі взаємодії людини та природи. Саме це ставить екологічну освіту в ранг пріоритетних галузей педагогічної теорії та практики в усьому світі й в Україні.

Дисертантка у дослідженні доводить, що вивчення та аналіз педагогічних здобутків зарубіжних країн, зокрема Канади, може стати цінним джерелом для осмислення прогресивних ідей щодо формування нової стратегії розвитку екологічної освіти в Україні.

Дисертаційна робота Поп О. Ю. є складовою науково-дослідних тем: кафедри педагогіки, професійної освіти і управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Світові тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном» (Державний реєстраційний № 0104U000529) (протокол № 1 від 28.08.2007 р.), «Методологія і технологія моніторингу якості педагогічної діяльності» (РК №0108U0001064), «Теорія та методологія педагогічної підтримки особистісного розвитку майбутніх учителів» (РК № 0111U001620), «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (РК № 01119U102999). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 5 від 27.12.2006 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в АПН України 25 вересня 2007 р., (протокол № 7).

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертанткою обґрунтовано екологічну освіту як міждисциплінарну педагогічну проблему; на основі результатів виконаного аналізу теоретичних

та методичних засад розвитку екологічної освіти в Канаді здійснено періодизацію та визначено основні тенденції розвитку екологічної освіти в Канаді на сучасному етапі; виокремлено особливості формування змісту екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади (середина XX – початок XXI століття); визначено форми, методи й технології екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади; виявлено вплив неформальної екологічної освіти та громадських природоохоронних організацій Канади на формування екологічного світогляду учнів середніх шкіл Канади; обґрунтовано перспективні шляхи використання прогресивного канадського досвіду в умовах розвитку екологічної освіти в Україні.

3. Нові факти, одержані здобувачкою.

Дисертаційна робота Поп О. Ю. є комплексним порівняльно-педагогічним дослідженням, у якому на міждисциплінарному рівні виявлено особливості розвитку екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади. Зокрема: *вперше* комплексно проаналізовано соціально-історичні, культурно-педагогічні передумови розвитку екологічної освіти в Канаді у другій половині XX – на початку XXI ст.; науково обґрунтовано періодизацію розгортання у досліджуваній період ідеї екологічної освіти в Канаді: I етап (1940 – 1950) – формування загальнонаукового інтересу до феномену екологічної освіти та поява позашкільної табірної природоохоронної освіти; II етап (1960 – 1980) – поява формальної екологічної освіти в середніх школах Канади; III етап (1990 – дотепер) – етап переорієнтації екологічної освіти в Канаді на освіту для сталого розвитку; *виокремлено* особливості формування змісту екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади (середина XX – початок XXI століття); *визначено* форми, методи й технології екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади; *виявлено* вплив неформальної екологічної освіти та громадських природоохоронних організацій Канади на формування екологічного світогляду учнів середніх шкіл Канади; визначено шляхи вдосконалення переддипломної та післядипломної екологічної підготовки педагогічних фахівців; *виявлено* шляхи імплементації досвіду екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади в систему освіти України. Дисертанткою *уточнено* та поглиблено змістове наповнення поняття «екологічна освіта підлітків у середніх школах Канади»; *у науковий обіг* уведено маловідомі для сучасної української науки оригінальні історико-педагогічні джерела, що доповнюють і уточнюють відомості про екологічну освіту підлітків у середніх школах Канади в період із середини XX – до початку XXI століття. *Подальшого розвитку одержали* конструктивні ідеї, що характеризують стратегію екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади, яка відкриває нові можливості в сфері впровадження екологічної освіти в середніх школах України.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій Поп О. Ю. є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених результатів.

Грунтовне вивчення джерельної бази (316 найменувань, з них – 220 іноземною мовою), використання низки теоретичних методів дали змогу дисертантці об'єктивно висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми, зокрема: дослідити історіографію проблеми; уточнити базові поняття; вивчити теоретичні і методичні засади розвитку екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади; з'ясувати сучасні тенденції розвитку екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади.

Викладений у вступі науковий апарат дає можливість цілісно уявити авторське бачення розв'язання досліджуваної проблеми, його алгоритм, інструментарій, способи інтерпретації одержаних результатів.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу загальнонаукових методів дослідження. Вибір методів дослідження зумовлено визначеною метою і є адекватним 5 завданням, які розв'язує авторка. Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені методологічною обґрунтованістю вихідних положень; аналізом значного обсягу науково-педагогічних джерел, документів, аналітично-статистичних досліджень, нормативно-правової бази, звітної документації та відкритих даних щодо навчання підлітків в канадських школах, позитивними результатами впровадження матеріалів дисертації у роботу закладів вищої освіти України.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Наукові здобутки Поп О.Ю. складають теоретичну і методичну базу для подальших досліджень проблем педагогічної компаративістики, історії педагогіки, загальної педагогіки тощо. Результати дослідження впроваджено в освітній процес шести закладів вищої освіти України. Сформульовані положення і висновки дослідження, що відтворюють особливості здійснення екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади, можуть бути застосовані для розбудови та розширення можливостей системи екологічної освіти в Україні.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Теоретичні положення та обґрунтовані рекомендації щодо використання прогресивних ідей досвіду Канади можуть слугувати науковою основою у процесі модернізації системи екологічної освіти України, для розроблення концептуальних та нормативних документів із проблем навчання і розвитку учнів старшої школи. Одержані практичні результати можуть бути використані українськими науковцями для проведення подальших компаративно-педагогічних студій, наукового обґрунтування сучасної стратегії та концепції розвитку екологічної освіти в Україні; розроблення фахової навчально-методичної літератури та програм з екологічної освіти для учнів середніх шкіл України; адміністрацією університетів для успішного вирішення проблем щодо організації екологічної підготовки педагогів; закладами післядипломної педагогічної освіти, щодо ефективного використання прогресивного зарубіжного досвіду в українських реаліях; реалізації проєктів природоохоронного спрямування, підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів; викладачами та здобувачами вищої освіти для

поглиблення знань з питань розвитку екологічної освіти у Канаді. і можуть бути використані дослідниками з історії педагогіки, порівняльної педагогіки і філософії освіти.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечуються логічною структурою роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють 3 таблиці, 5 рисунків та 16 додатків. Не викликають заперечень окреслені дисертанткою хронологічні межі дослідження.

У першому розділі **«Екологічна освіта підлітків у середніх школах Канади як педагогічна проблема»** авторкою визначено соціально-історичні та культурно-педагогічні передумови розвитку екологічної освіти в Канаді у другій половині XX – на початку XXI ст.; розкрито генезу та обґрунтовано періодизацію розвитку у досліджуваній період ідеї екологічної освіти в Канаді.

Проведений аналіз історичних, соціальних, культурних і педагогічних передумов і чинників дозволив визначити три етапи розвитку екологічної освіти в Канаді в період з середини XX до початку XXI століття. Дисертантка робить висновок, що екологічна освіта в Канаді еволюціонувала від екологічної освіти, спрямованої суто на вивчення та збереження природних ресурсів, до екологічної освіти для сталого розвитку, де остання вважається більш широким поняттям, оскільки охоплює, окрім екологічних, значну частину соціальних та економічних питань. На підставі аналізу нормативно-педагогічної літератури охарактеризовано поняттєво-термінологічний апарат екологічної освіти.

Дослідженням встановлено, що під змістом екологічної освіти в Канаді розуміють систему знань про взаємодію природи і суспільства, систему вмінь та навичок з вивчення та охорони природи та правил ставлення до неї, сукупність світоглядних ідей, якими учні оволодівають у процесі навчання. Дисертантка наголошує, що основними формами екологічної освіти є формальна, неформальна та інформальна освіта.

У другому розділі **«Теоретико-методичні засади екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади»** дисертанткою схарактеризовано теоретичні засади та виокремлено особливості формування змісту екологічної освіти; визначено форми, методи, технології екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади; виявлено основні тенденції розвитку екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади (середина XX – початок XXI століття).

Авторка обґрунтовує три способи впровадження екологічної освіти в шкільні навчальні програми Канади. Перший - викладання предмету «Екологія» в якості окремого курсу в старших класах середньої школи; другий - інтегрування екологічної освіти в наявні шкільні навчальні програми; третій - поєднання

інтеграції екологічної освіти окремим предметом у старших класах середньої школи.

Заслужують на увагу проаналізовані дисертанткою найбільш ефективні форми і методи екологічної освіти, зокрема активне конструювання підлітками власних нових знань шляхом безпосередньої взаємодії з навколишнім середовищем, через дослідження, реальний досвід та соціальні взаємовідносини. Найбільш поширеними визначено методи проєктів, дискусій, проблемно-пошуковий метод, навчання через досвід та проблемне навчання.

У розділі авторкою також простежено взаємозв'язок екологізації шкільної освіти та екологічної підготовки вчителів. Педагогічні заклади освіти додають у навчальні плани додипломної та післядипломної освіти спеціалізовані курси з еколого-професійної підготовки вчителів. Ефективними шляхами професійного вдосконалення кваліфікації вчителів у галузі екологічної освіти є участь у науково-методичних заходах, конференціях та вебінарах, присвячених питанням екологічної освіти.

У третьому розділі **«Компаративний аналіз розвитку екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади та імплементація прогресивного досвіду в загальноосвітні заклади України»** дисертанткою визначено сучасні тенденції та напрями розвитку екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади та обґрунтовано перспективні напрями імплементації інноваційних ідей розвитку екологічної освіти Канади в систему освіти України.

Дисертантка робить висновок, що шкільні гуртки та клуби є ефективними осередками здійснення неформальної екологічної освіти в межах школи. У процесі дослідження встановлено, що природні парки, центри, ботанічні сади та музеї відіграють важливу роль у екологічній освіті. Діяльність громадських організацій, рухів і національних природоохоронних програм Канади, що впроваджують різноманітні види природоохоронної діяльності, є важливою складовою екологічної освіти в Канаді та сприяє індивідуальному розвитку школярів і соціалізації особистості шляхом залучення їх до вивчення природи та розв'язання екологічних проблем. Єдність сім'ї та школи в екологічному вихованні молодого покоління є важливим напрямом у розвитку екологічної освіти в Канаді.

Безперечно цінними є виявлені перспективні підходи й технології організації екологічної освіти в Канаді, що заслуговують на імплементацію в систему екологічної освіти України. На переконання авторки реалізація цих завдань можлива в таких напрямках: забезпечення міжнародної співпраці України в галузі екологічної освіти; модернізація системи формальної шкільної екологічної освіти в Україні шляхом впровадження в середніх школах інтегрованих навчальних програм з екологічної освіти, впровадження сімейних шкільних екологічних програм, створення екошкіл; впровадження в педагогічних закладах вищої освіти и обов'язкової еколого-педагогічної практики майбутніх педагогів; посилення ролі неформальної екологічної освіти, зокрема завдяки створенню центрів екологічної освіти на базі вітчизняних ботанічних садів, парків і заповідників, становлення зазначених закладів як освітніх центрів з підвищення екологічної обізнаності школярів і

функціонування вітчизняних природоохоронних громадських та молодіжних організацій як осередків позашкільної екологічної освіти.

У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, слід назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У першому розділі, пункті 1.2. – «Гене́за розвитку канадської екологічної освіти» – на нашу думку, автором занадто багато уваги приділяється опису екофілософських концепцій, покладених в основу екологічної освіти досліджуваної країни.

2. Оскільки засоби інформаційно-комунікаційних технологій є тими чинниками, що створюють необхідні передумови для інноваційного розвитку екологічної освіти на сучасному етапі та певним чином представлені у роботі, слід висловити побажання у майбутньому більш детально розкрити особливості застосування ІКТ у процесі екологічної освіти підлітків у Канаді.

3. У додатках дисертанткою наводяться приклади актуальних навчальних програм з екологічної освіти, відповідно до яких проводиться навчання у середніх школах лише двох провінцій Канади – Онтаріо та Британської Колумбії. На нашу думку, для здійснення більш якісного порівняльного аналізу варто було б представити зразки навчальних програм з інших провінцій країни, що збільшило б розмір вибірки, зробивши її більш репрезентативною.

4. У дисертаційній роботі представлено глибокий аналіз теоретичних засад проблеми розвитку екологічної освіти підлітків у Канаді (середина XX - початок XXI століття), у той же час у підрозділі 3.1. стосовно сучасних тенденцій і напрямів розвитку екологічної освіти підлітків у середніх школах Канади досліджуваного періоду переважає описовий характер викладу, недостатньо висвітлена особиста позиція автора щодо представленого матеріалу.

5. У компаративістських дослідженнях значну теоретичну та практичну цінність мають додатки, які інформативно насичують і збагачують дисертацію, забезпечують достовірність одержаних результатів. Більшість додатків мають автентичний характер і подані мовою оригіналу, що певною мірою утруднює розуміння їх змісту широкою академічною спільнотою.

Висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Основні результати дослідження опубліковано у 25 одноосібних наукових працях, з яких 14 – у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 10 – в інших виданнях.

10. Висновок

Підсумовуючи вищевикладене робимо висновок, що дисертаційна робота «Екологічна освіта підлітків у середніх школах Канади» є завершеною самостійною науковою працею, яка має наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 року № 567, зі змінами, внесеними згідно з Постановам Кабінету Міністрів України: № 656 від 19.08.2015 р.), а її авторка – **Поп Олена Юріївна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іншомовної освіти
і міжкультурної комунікації
Хмельницького національного університету

Наталя БІДЮК

Підпис Бідюк Н.М. засвідчую:
проректор з наукової роботи ХНУ

Олег СИНЮК